

Den fjerde konge

Vår tid er preget av bysivilisasjon og teknikk. Dermed river menneskene seg los fra naturens kretslop mer enn det noensinde har vært mulig.

Natt gjøres til dag. Og årsløpets rytme blir utvasket og tildekket. Jordbrukeren er så forbundet med naturen og årsløpet at hans livsrytme må svinge i takt med det store kretslop der ute. Men kontoristen eller fabrikkarbeideren går i noyaktig samme tralt hver eneste dag året rundt, unntagen i ferietiden hvor han mest mulig prøver å glemme det vanlige arbeid og for en kort stund suger til seg ny livskraft fra naturen.

Og det samme gjelder det aller meste av vår tids kunst og videnskap. Det har fullstendig emansipert seg fra naturavhengighet. Det foregår hvorsomhelst og nårsomhelst og har ikke noe med årsløpet å gjøre. "

Går vi tilbake til tidligere tiders kulturer, får vi se et helt annet bilde. I det gamle Athen for eksempel, i den hellenske kulturs blomstringstid, var hele byens liv noye knyttet til årsløpet. Hver måned hadde sine fester og høytider, sine særegne begivenheter som bare fant sted på akkurat denne ene bestemte tid i året.

De store tragedier ble oppført som en del av Dionysosfesten i måneden Elaphebolion. I lang tid i forveien forberedte folket seg til denne store begivenhet, som varte i mange dager, og hvor man satt i teateret fra morgen til aften. Det var det store oppgjør hvor mennesket ble stillet inn i sammenhengen med gudene over seg og med dyrene under seg (satyrspillet). Men så var der heller ingen teateroppførelser resten av året. Det var konsentrert i en vårmåned. For hver av de andre måneder hadde andre og like viktige begivenheter som alle tilsammen i årets rytmiske kretslop var selve kulturs livets grobunn.

Alt dette er forsvunnet. For det som i vår tids kulturliv tradisjonelt har beholdt noe av dette årskretslop, nemlig kirkeorganisasjonene med de årvisse kirkehøytider, danner ikke mer grobunn for hele kulturlivet. Kirkeorganisasjonene ser tvertimot med skepsis og mistanke på kunst og videnskap og kaller det for "denne verden". Fra slike organisasjoner kan der derfor ikke ventes noen hjelp til fornyelse og belivelse av vår tids kulturliv.

Det må nok skje i de enkeltmennesker som har kraft nok i seg til ikke å la seg forflate og fortørke av bysivilisasjonen og som ikke gir seg for de finner frem til en ny sammenheng som er like bærende og fruktbar for kulturlivet som årsløpet i de gamle fortidskulturer.

Men det er en lang vei, en erkjennelsesvei. Tankene er da ikke lenger personlige meninger. De lar den sanne sammenheng komme frem. Følelsene er da ikke bare personlige stemninger, men klinger sammen med det som lever der ute i den store verdenssammenheng. Viljen sikter ikke lenger på tilfredsstillelse av småpersonlig begjær. Den virker for å helbrede og forvandle det ufullkomne og skropelige. Tanke, følelse og vilje blir offergaver. Personen gir avkall på dem for sin egen del og stiller dem i en storres tjeneste. Tanken blir lutret til selverkjennelsens "gull". Følelsen blir den rene hengivenhet, sann fromhet og stiger opp som "rokelse". Viljen blir livsgavnlige som den helbredende salve, "myrra". Det er de tre gaver som de vise menn fra osterlandene skjenket gudsbarnet i Bethlehem. Billedet av de hellige tre konger som ofrer gull, rokelse og myrra, gjemmer i seg en åndelig virkelighet som gjelder hvert enkelt menneske.

De gamle osterlandske verdensriker ofrer det beste de har til det nye som skulde komme, spiren til en altomfattende menneskehet på tvers av alle nasjonalitetsgrenser og rasegrenser. De hellige tre konger viser den samme ydmyke offervilje som den mektige profet Johannes Doperen som peker på ham som ennå ikke har vist sin kraft og sier: "Han skal tilta, jeg skal avta. "

Men hvorledes er det mulig at dette kan bli virkelighet i det enkelte menneske? Hvorledes kan de naturgivne, personlige sjelekrefter bli ofret? Hvorledes kan tanke, følelse og vilje bli tjenere for det overpersonlige, overmenneskelige?

Hvert skritt man prøver å gå i denne retning, blir en kamp mot forhindringer. Vår tids oppjagete tempo er allerede noe som nesten gjør det umulig å få tilstrekkelig ro. Og ro er en nødvendig betingelse for en slik indre utvikling. I de siste 20-30 år er dette behov kommet sterkere og sterkere frem, kanskje nettopp fordi det er blitt skjovet til side. Flere og flere mennesker innser nødvendigheten av regelmessig indre samling, konsentrasjon, meditasjon. Ostens religioner, kinesiske og indiske åndsstrømninger begynner å bli populære. Yogaen vinner stadig nye tilhengere blant europeerne. Og hvor mange boker er ikke i den senere tid skrevet om det hemmelighetsfulle Tibet?

Er det "yogien" som har tatt fatt på å fortrenge "kommissæren", for å bruke Arthur Koestlers uttrykk? Har europeerne så lenge levet ensidig i retning av den teknifiserte bysivilisasjon at reaksjonen melder seg?

Ser man noyere etter, oppdager man at det ikke bare dreier seg om en slik reaksjon, hvor man pendler

mellem to ensidige ytterligheter og hvor det ene er like godt som det annet.

Saken er meget alvorligere. Skulde det virkelig skje at europeerne selv kom til å foretrekke det indiske og kinesiske åndsliv fremfor Vestens egen naturvidenskapelig-tekniske utviklingslinje, vilde det bety et langt og katastrofalt skritt tilbake, nemlig til europeernes egen middelalder. -

La oss ta et eksempel fra middelalderen som viser dette:

En konge hadde i lang tid levet et hellig liv i from hengivenhet, i streng selvtukt, i inderlig bonn. Og så en natt drommer han at de hellige tre konger kommer til ham og gjør ham delaktig i deres kongelige gaver, gull, rokelse og myrra. Om morgenen da han våkner opp av drommen, har han ennå de tre kostelige gaver i behold. "

En slik fortelling vidner om hvor konkret nærværende de hellige tre konger ble opplevet av middelalderens mennesker. Når de bare selv utviklet seg tilstrekkelig, kunde de møte disse åndsskikkelser som representanter for sitt eget høyere selv. Billedet, det symbolske bilde av de hellige tre konger, blir til indre åndsvirkelighet. -

Men denne fortelling rober også noe annet:

Når middelaldermennesket våkner opp av drommen, har det gull, rokelse og myrra i hendene. Hva betyr dette? Er det et symbolsk uttrykk for at de tilsvarende indre evner er utviklet? Gull som symbol for tankens edleste lys, sannhetserkjennelsen. Rokelse som symbol for følelsens rene fromhet. Myrra som symbol for viljens egentlige kerne, den forvandlende helbredelseskraft. - Dette gjelder nok. Men samtidig fortelles historien slik at vedkommende har fått gull, rokelse og myrra rent stofflig av disse åndsskikkelser han har mottatt i dromme om natten.

Eller rettere sagt: Der legges ikke i fortellingen noen sterk vekt på at det er stofflig. For middelaldermennesket er det stofflig-sansbare på en måte så "lett" og "luftig" at det samtidig kan være uttrykk for noe åndelig, og det oversanselige (i dette tilfelle de hellige tre konger) er samtidig så konkret nærværende at de kan gi stofflige gaver. Stoff og ånd flyter over i hverandre uten klare grenser. -

Denne konturlose bevissthetstilstand er karakteristisk for de aller fleste middelaldermennesker.

Selv et menneske som Columbus, som står på grensen til den nyere tid, har meget av dette. Han er våken nok til å begripe tanken at jorden er rund og at man kan seile vestover til India. Men da han kommer til Orinocos munning, er han så overveldet over denne store flod og det skjonne landskap, at han er helt sikker på at floden strømmer like ut av paradiset. Og han mener med "paradiset" slett ikke bare "et skjønt sted". Han mener paradiset som han har hørt om i Det gamle testamente. Han tenker på de fire floder som skulde strømme ut av paradiset, og han formoder at han nå er kommet til den ene av dem. De tre andre er antagelig Nilen, Eufrat og Ganges. - Dette er en så vanvittig konfus tankegang, sett ut fra vår tids tenkning, at en moderne historieforsker ikke kan forklare disse merkelige betraktninger i Columbus' dagbok på annen måte enn ved å formode at Columbus her har fått solstikk!

Er der noensomhelst realitet i Columbus' forestilling om paradiset og flodene? Skal vi beskrive en flods opprinnelse eller begynnelse, er det helt overfladisk å gå til det sted oppe i fjellene, hvor den bare er en liten bekk, og så si: Herfra kommer Orinoco-floden. Vi må naturligvis ta med hele nedbørsområdet. Og regnskyene dannes ved fordampning fra havet. Vi kommer med andre ord til det store vannkretsløp som alle elver kommer fra. Og da alle verdenshavene henger sammen og der ingen grenser er i atmosfæren, er dette store kretsløp en enhet over hele jorden. - Beretningen om paradiset i Det gamle testamente er et bilde for det lykkelige, opprinnelige liv i enhet med Gud og naturen, hvor ennå ikke folk sto mot folk, hvor ennå ikke Kain hadde drept Abel. - Bak den meningsløse tanke at Orinoco, Nilen, Eufrat og Ganges skulde komme fra samme sted, kan vi skimte en dypere mening. Men det har Columbus selv ikke vært klar over. Idet han kommer til Orinocos munning, peker han oppover mot Guyanaberglandet og sier: "Der oppe må paradiset ligge. " - Et indre bilde som der er en åndelig virkelighet i, blir blandet sammen med en romlig-geografisk størrelse. Og dette er nettopp det karakteristiske for middelaldermennesket, likesom det også er karakteristisk for meget av det som i dette århundre strømmer inn over Europa fra kinesisk og indisk kulturliv. Undersøker man de bilder som kommer til oss fra Osten eller middelalderen, er der vel meget få som bare er fantasier. De aller fleste av disse farverige, avvekslende, overraskende og dramatiske bilder inneholder en åndelig virkelighet. Men bildene er konturlose og svømmende. De mangler den skarpe klarhet som kun fins der hvor menneskene er gått igjennom en teknisk-naturvidenskapelig utvikling. - Ostens rike billedliv mangler Vestens sterke rygggrad, den sikre klarhet. -

Den teknifiserte sivilisasjon har ført til et overmål av det døde, harde og kolde: robottilstanden som skyver det levende, menneskelige til side.

Men dette er ikke noe å klage over. Det er tvertimot en nødvendighet, en oppgave som må mestres, og

som nettopp derved gir muligheter som ellers ikke hadde vært. Vestens mennesker trues av å miste alt kulturliv i mekaniseringens dod. Men forsåvidt som teknikken beherskes, slik at den blir en tjener og ikke herre, er bevisstheten blitt skjerpet liksom ved en indre oppvåkning fra middelalderens drommetilstand. -

Og de hellige tre konger får en ny og avklart realitet. Men de er allikevel utvilsomt langt borte ennå. -

Her er det den fjerde konge kommer inn i billedet. Det er en gammel legende. Men den er fortalt på en slik måte at den profetisk har i seg et varsel om nettopp vår egen tids problematikk.

Det berettes her at da de hellige tre konger, Kaspar, Melchior og Balthasar, drog av sted til Bethlehem med stjernen som forer på veien til gudsbarnet, var der sult, sykdom, krig og elendighet blant folkene i deres riker. Men de hellige tre konger enser ikke dette. De følger kun stjernen. Der går veien. De ser hverken til høyre eller venstre. All deres kraft går i den ene retning, å finne gudsbarnet, spiren til den nye menneskehet, det nye altomfattende rike. Og så kommer den fjerde konge, Talander, den samme vei. Han følger også stjernen til Bethlehem. Han vil også finne gudsbarnet, og vet at det er det viktigste av alt. Men så ser han all elendigheten omkring seg. Og han har midler og krefter til å hjelpe de ulykkelige, til å ta fatt på de nærmeste oppgaver. Kan han nu bare la de syke og sultende ligge der og lide, for selv å vie seg til det hellige, store mål å nå Bethlehem? Skal han la alle de nærmeste små oppgaver ligge, for helt å vie seg til sin egen indre utviklingsvei? Nei, han må bli der og arbeide og hjelpe til. Han må ta fatt på de utallige små og store praktiske oppgaver som nødvendigvis må utføres. Og så kommer han altså ikke videre på veien med det første.

Er ikke dette de aller fleste åndelig strebende menneskers nødvendighet i vår tid? Den store lengsel og mulighet er der nok hos mange til å gå veien, til å gå gjennom en slik indre utvikling, at nye erkjennelsesområder blir tilgjengelige. Men hvem har tid til det? Hvem har tid til å ove seg i en slik erkjennelsespraksis? Hvem har tid til regelmessig konsentrasjon og meditasjon? Hvem har tid til det nødvendige studium for i det hele tatt å kunne orientere seg i en slik retning. Der er tusen forhindringer som gjør det umulig. Det yrke man har, krever det meste av tid og krefter. Og så kommer de hundreder av små ting som må gjøres til livets opphold. Kort sagt: Man står midt inne i storbyens travle vrimmel, hvor alle haster av sted foran biler og trikker for om mulig å spare inn noen sekunder. Og har man tid og krefter til overs, melder der seg straks dusinvis av nye oppgaver som må utføres. Gjør man det ikke selv, må en annen overta det, eller så blir der et tomrom som får tidobbelt skadelige konsekvenser.

Slik også med den fjerde konge. Han er på vei til gudsbarnet. Han vil følge stjernen. Men han kan ikke gjøre det med en gang. Han må først gå helt opp i det praktiske arbeid som trenger seg frem som en nødvendighet. Og han hjelper skarer av mennesker alt hva han kan. Nettopp dette gjør at han ikke når igjen de hellige tre konger. Han kommer for sent. Han kommer ikke frem til Bethlehem. Men han glemmer ikke stjernen. Han vet hele tiden at det er dit han skal. -

Imens har de hellige tre konger reist ufortrodd av sted. De har kun hatt dette ene levende i seg: å følge stjernen. De er kommet frem til gudsbarnet.

Men den fjerde konge, Talander, er langt borte, i en hule i ensomheten. Da opplever han ved nattetider følgende:

"Det var midtvinterstid. En mørk aften kom Talander til en hule ved foten av en fjellskråning. Han gledet seg over å finne et lunt sted i den råkolde nattevind, steg straks av sin hest og forte den inn i hulen. Da han hadde funnet et godt sted hvor hesten kunde ligge, hyllet han seg inn i sin kappe og la seg til hvile med hodet stottet mot hestens hals. Snart sov både hest og rytter.

Merkverdige drommer kom til den sovende kong Talander. Han red gjennom fremmede land, forbi templer og høye slott. Så bar det ut på kolde vintermarker. Plutselig fikk han se tre konger komme ridende. Ved en liten hytte steg de av. Han horte deres stemmer, da de sto ved den lave der og bad om å få komme inn.

Doren gikk opp, og de tre konger trådte inn i den fattige hytte. I dromme fulgte kong Talander med dem inn. Ingen la merke til ham, og han ble stående ved doren. Det var en liten stall. Foran de tre konger satt en kvinne med et nyfodt barn på armen, overstrålet av stjerneglans.

De tre konger knelte og tilbad barnet. Talander skjønte av deres ord, at det måtte være en konge som var kommet til jorden. Hans hjerte fyltes av glede, og han ble stående urorlig ved doren. Han horte hva kongene sa, han så deres herlige gaver, gull, rokelse og myrra, men han våget ikke å gå nærmere frem til barnet. Han famlet i sin kledning etter en kostbar edelsten som han visste skulde være der. Men kledningen var tom og fillet. Han tenkte ved seg selv: "Jeg er jo en stakkars tigger blant mektige konger. Jeg kan ikke være her lenger. " Han famlet seg forsiktig tilbake ut doren og begav seg ut i den mørke natt.....

Da kong Talander våknet i hulen, tenkte han lenge over den underlige drom. Han skjønte nu at han ikke kunde nå de tre konger. Da han igjen steg til hest, skyndte han seg ikke. Men lysglansen, som han i dromme hadde sett stråle fra barnet, gav ham en sikker følelse av at den tid en gang skulde komme, da også han vilde nå frem til det. "

Slik går Talander ut i mørket og tar fatt på de aller nærmeste praktiske livsoppgaver med fremtidsglansen som kraftkilde i sitt innerste.

(Denne legende er i sin helhet gjenfortalt av Jakob Streit i hans "Dreikönigsbuch", Troxler. Verlag, Bern, 1951.)

Försteutgave:

Mennesket, Bergen, 1954/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond